

קשור למשנה הבאה, ומבחינת התנא בין הקדש יחיד שהוא כולל גם את הענפים והנבייה, ובין גזברים שלקחו עצים ששם אין מעילה בשיפוי ובנבייה. [ונראה שגם רש"י מודה לפירוש הראשון, שהקנים שבחורש כלולים בהקדש. וכן לאורך גיסא, גם לפי הפירוש הראשון מועלים בנבייה, והדבר מפורש בתוספתא (מעילה א, יב) וכן בגמרא בתמורה (לא). אלא שצריך עיון מדוע הרמב"ם השמיט זאת] (עפ"י לקוטי הלכות. [וזה דלא כדמשמע בקרן אורה בסוף הפרק שלדעת הרמב"ם אין מועלים בשיפה ובנבייה כי אינם ראויים לשום מלאכה]. דייק שם כפירוש הרמב"ם, כי לפי רש"י לא היה לבעלי הש"ס לצרף קטע זה למשנה זו אלא למשנה שלאחריה. ונראה שאין זו קושיא, וגדולה מזו ראינו לעיל יא-יב שהפסיק הש"ס בדין תורין שלא הגיע זמנם, בין דברי ת"ק לר"ש (ויש מגיחים שם). וכמדומה שמצינו כיוצא בזה בחלוקת הפרקים במשניות, שלעתים מתחיל התנא נושא חדש בסוף פרק קודם, ועיקרו שייך לפרק הבא. ואכ"מ).

דף יד

'איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה – רבי יוחנן אמר אסורה וריש לקיש אמר מותרת. רבי יוחנן אמר אסורה – דלא בטלה עובד כוכבים. וריש לקיש אמר מותרת – מימר אמר, היא גופה לא מצלה, לדידי מצלה?'. נראה שבין לר' יוחנן בין לריש לקיש, התיחסות עובדי ע"ז לשברים אינה כהתיחסותם לע"ז כשהיתה שלמה, שהרי הם מקפידים על שלימות צורתה, כפי אמונתם בצורה ההיא, אלא שעדיין הם מחזיקים את השברים בכבוד ובאותו ענין של קודם וסובר ר' יוחנן שאין כאן ביטול, וריש לקיש סובר שאינם נוהגים בה כבוד אלא על שם העבר, וחסרון מציאות השלימות בתבנית הצורה, שולל מלב עובדיה את עיקר עבודתן, [ומה שאמרו 'איהי נפשה לא אצלה...'] אין הכוונה שלוקחים מזה מופת על ביטול ענינה מראש, שהרי כשם ששאר בחינות של העדר ראייה ושמיעה והילוך וכיו"ב אינם מבטלים ענינה מלב עובדיה, כך שבירה כיוצא בהן, אלא שענין הביטול הוא מפני שאינה ראויה עוד לעיקר עבודתם].

ונראה שלר' שמעון בן לקיש אף אם השברים עומדים לתקנם – מכל מקום נתבטלו שהרי עתה אינם חשובים לכו"מ, ומאידך לר' יוחנן אפילו אינם עומדים לתיקון נחשבים לעובדיה, על שם העבר (עפ"י חזון איש סא, ט. והוכיח זאת מהסוגיות בע"ז מב: מט:).

ע"ש (בסק"ג) עוד שלריש לקיש השברים מותרים גם אם בעליה לא ידעו כלל על השבירה, כי עצם הדבר שאין לה עובדים ואינה מיועדת לעבודה – מפקיע שם עכו"ם ממנה. וכן מבואר בדברי הראשונים שם מב. ואולם כתב הריטב"א שם שזה רק לריש לקיש, אבל לר' יוחנן אין די ב'יאוש שלא מדעת' אלא צריך יאוש וביטול בפועל, וכפי שבאר זאת באבי עזרי (מהדו"ו, עכו"ם ת, יא) שבוה גופא תלויה מחלוקת ריו"ח ור"ל בע"ז שנשתברה מאליה, אם די במה שאינה משמשת כבר לאליל, או צריך ביטול בפועל.

'אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה: אפרוחים כאן וכאן מותרין. ביצים – כאן וכאן אסורין... – שגזרו חכמים על הביצים, לפי שהן נצרכות לאילן (עפ"י רש"י ותוס' ע"ז מב: וכן משמע ברמב"ם הל' עכו"ם ז, יב שהוא איסור הרבנן). ומשמע ברש"י, וכן פסק הרמב"ם, שהקן עצמו מותר כאשר נעשה מעצים דעלמא, ואינו בכלל גזרה זו. [ונראה הטעם לחלק, והלא גם הקן זקוק לתמיכת העץ – לפי שהגידון הוא ליהנות מעצי הקן, והם הלא באו מבחוץ ואינם נחשבים כלל כגידולי איסורי הנאה. משא"כ הביצה כמות שהיא, צריכה לאילן זה, והרי היא נראית קצת כגידולין]. ואף על פי שבאילן הקדש אסור הקן בהנאה מדרבנן, לא הוצרכו לגזור כן באשרה מפני שהכל בדלין הימנה (עפ"י רש"י בע"ז מב:).

ואולם התוס' כאן סוברים (לפי רבי יוחנן) שאין לחלק בין קן של אילן הקדש לקן שבאשרה, כאן וכאן הקן עצמו אסור בהנאה.

'אמר שמואל: בונין בחול ואחר כך מקדישין...' פרשו התוס' לפי שאין הקדש מתחלל על המלאכה. והיה ראוי למתנדב מעות שלא להקדיש מעותיו אלא האומנים יעשו בשביל הקדש והמתנדב ישלם לאומנים מן החולין, אבל אי אפשר להזהר בזה ודרכו של המתנדב להקדיש מעותיו, לפיכך תיקנו שהגזברים יטלו את החומרים בהקפה ולא יקדישום, וכן האומנים יעשו על דעת שהשבח שלהם, ורק אחר כך יחללו המעות על הבנין הגמור.

ולכאורה היו יכולים לחלל המעות על החומרים, רק האומנים יקנו שבח המלאכה לעצמם – אלא שלפי דעה אחת (בב"ק צט.) אין אומן קונה בשבח כלי, ולא זכו האומנים בשבחם אלא יש להם חוב בעלמא. ואפילו לפי דעת הסובר אומן קונה בשבח כלי – אין זה אלא לענין שאם הזיקו פטור או לענין זכות כנגד בעל הבית אם לא פרעו, אבל הלא הבעלים יכול לפרוע לאומן בעל כרחו וליטול הגוף והשבח [כמו שכתב הקצות החשן (שו"ד) בשם הראשונים ז"ל] – הלכך עדיין נחשב הדבר כמתחלל על המלאכה, אבל כשגם החומרים עדיין של חול הרי הבנין כולו חול עד שיחלל עליו המעות.

ומה שאין מחללים על המלאכה אינו אלא הידור לכתחילה כשאפשר הדבר, אבל מעיקר הדין הקדש מתחלל על המלאכה ועל החוב, וכמו שאמרנו בסוגינתו בהמשך **דלא איכא בנין** ומכל מקום מחללים המעות על שכר האומנים, אבל כמה שאפשר אנו מחזירים לחלל על דבר בעין, הלכך בונים בחול ואחר כך מחללים (עפ"י חזון איש מנחות כח, טו–טז. וע"ש בהמשך ובמעילה לח, ה. וע' גם בקרן אורה; משנה למלך סוף הלכות שקלים).

'תיחול קדושת מעות אבנין'. ואם תאמר הלא אין הקדש מתחלל על הקרקע (כמו שלמדו בכלל ופרט וכלל – בעירובין לא: ועוד)? ויש לומר שלענין זה נחשב 'תלוש ולבסוף חיברו' כתלוש. ועוד, כאן בפרט נחשב כתלוש שהרי אם לא יתקדש עומד הוא לתלישה (עפ"י תוס' עירובין לא: ד"ה ונתן. וע' גם בתוס' בע"ז מח. ד"ה גדעו) שהוכיחו שלדעת שמואל בית נחשב כתלוש.

ע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ב מא. דוגמאות נוספות לסברא כזו שאילו לא יחול הדבר יהא דין החפץ נותן שראוי לחול עליו, הלכך חל עתה – ע' באבני נזר אה"ע ריד, ב וח"מ עד.

(ע"ב) 'מותר הקטורת מה היו עושיין בו, היו מפרישין (ממנה) שכר האומנין ומחללין אותה על מעות האומנין ונותנין אותה לאומנין וחוזרין ונוטלין אותה מתרומה חדשה'. בדוקא חיללו באופן זה, ליתנה לאומנים בשכרם, ולא מכרוה לאחרים – כדי לשמור הענין בצנעה, כמו שפרש רש"י בשבועות י. ע"ע במובא שם ביוסף דעת).

ואף על פי שהקטורת קדושה בקדושת הגוף [שהרי נפסלת במגע טבול יום כמו שאמרנו בפ"ק דפסחים] – מועיל לה פדיון מפני שלב בית דין מתנה על כך (תוס' הרא"ש בשטמ"ק אות לד. וראה עוד בהרחבה בחזו"א מנחות כח, ז ובקהלות יעקב שבועות ו).

'אמר רב פפא: אי בעצים דמכאן ואילך – הכי נמי, אלא כי תנן במתניתין בעצים דיומיה'. יש לשאול, התינה לטעמו של רב פפא, אין חשש תקלה בזמן מועט, אבל לפי הטעם הראשון שאין מחללים על המלאכה עדיין קשה מדוע מקדישים את העצים מיד ולא בתום הבנין?

יש לומר לפי הטעם הראשון אפשר להעמיד משנתנו בשעובדים בחנם. ולא היה קשה אלא לרב פפא משום שעלולים ליהנות מהם (עפ"י חזו"א מנחות כט, יט. וע' גם בקרן אורה ובשפת אמת).

דף טו

'כל חלב לה' – לרבות אימורי קדשים קלים למעילה'. אף על פי שהאימורים מיוחדים לה', והיה ראוי שימעלו ללא לימוד מיוחד שהרי הם קדשי ה' – צריך לומר כיון שבתחילת הקדשם לא היו בדין מעילה, שוב אי אפשר לחול בהם דין מעילה אחרי כן, כסברה המוזכרת לעיל (יב.) 'מי איכא מידי דמעיקרא לא אית ביה מעילה ולבסוף אית ביה מעילה' (עפ"י גליונות קהלות יעקב. וצ"ע בסוגיא דתמורה לב:).

'אילימא בקדשי בדיק הבית, אפילו כי מתו נמי לא יהא אלא דאקדיש אשפה לבדיק הבית לאו אית בה מעילה...'. התוס' הקשו הלא אשפה ראויה היא להיפדות, לא כן קדשים שמתו אי אפשר לפדותם, שהרי טעונים העמדה והערכה. ותרצו שהגמרא כאן נוקט כפי הדעה שקדשי בדיק הבית אינם בכלל 'העמדה והערכה'. או מדובר כאשר העמדו ונערכו קודם שמתו.

ואולם הרמב"ם פסק (ערכין ה) שגם קדשי בדיק הבית צריכים העמדה והערכה, ואף על פי כן פסק (מעילה ג) קדשי מזבח שמתו יצאו מידי מעילה – משמע שקדשי בדיק הבית שמתו לא יצאו מידי מעילה. והלא אינם ראויים להיפדות, וכקושית התוס'.

ונראה לומר שרק בקדשי מזבח שייך דין 'קדשים שמתו' מפני שעיקר קדושתם היא למצוותם וכיון שאינם ראויים עוד למצוותם פקע מהם תורת קדשי ה', לא כן קדשי בדיק הבית שעל ידי ההקדש נעשים קנין גבוה בעצם הדבר המוקדש, אין הקדשם תלוי במצוותם ולא איכפת לנו במה שאינם ראויים למצוותם [והוא הדין והוא הטעם לענין דין 'נעשית מצוותו' – נראה שאינו שייך אלא בקדשי מזבח ולא בקדשי בדיק הבית] (עפ"י חדושי הגר"ח הלוי מעילה ב, ה. ובעין זה נקטו עוד אחרונים, בסגנונות שונים, לחלק בין קדשי מזבח ובין קדשי בדיק הבית. ע' מנחת ברוך פו; אור שמח מעילה ה, י; זרע אברהם יא, יד; אבי עזרי (קמא) מעילה ה, יד). או יש לומר לאידך גיסא; לדעת הרמב"ם שקדשי בדיק הבית צריכים העמדה והערכה, לאחר מיתתם אין בהם מעילה כלל, אף לא מדרבנן, שהרי אינם בני דמים כלל. ולכך דייק הרמב"ם לכתוב 'קדשי מזבח' דוקא (קרן אורה).

לכאורה נראה לדחות הדיוק מדברי הרמב"ם, כי יתכן שכתב 'קדשי מזבח' משום שאו הדין פסוק בכל אופן שיצאו מידי מעילה, משא"כ בקדשי בדיק הבית, יש אופנים שלא יצאו – כשאין חסרון 'העמדה והערכה', כגון שנערכו מחיים וכמו שכתבו התוס'. ואולם המשנה-למלך (ערכין ה, יב) דייק מלשון הרמב"ם שלדעתו אין מועילה העמדה והערכה מחיים לפדות לאחר מיתה (וכדברי התוס' בחולין קלה, דלא כתוס' כאן. וע"ע שעה"מ בכורים י, ב; חזו"א בכורות כב, א). ולפי זה אין פדיון לקדשי בדיק הבית בכל אופן, וחזר ונראה הדיוק מלשון 'קדשי מזבח' שכתב הרמב"ם (עפ"י קרן אורה).

יש שכתבו לפרש שגם התוס' מודים לסברת האחרונים הנ"ל, ואעפ"כ נקטו שאין מעילה בקדשי בדיק הבית שאי אפשר לפדותם, ולא משום שאינם ראויים למצוותם – כי טעם זה אינו שייך בקדושת בדיק הבית כאמור – אלא לפי שאין שייך מושג 'דמים' (וממילא 'קדושת דמים') אלא בראוי לפדיון, משום שדבר שאינו שווה למוכרו וליקח דמים בעדו, אינו נחשב 'בר דמים' כלל [כעין שכתב בנתיבות-המשפט (קמא, א) לענין תשלומי נזקין]. וכבר דנו אחרונים בסברה זו ובמסתעף. ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב מו, ז; סוף ספר חדושי מרן ר"ז הלוי; קהלות יעקב ו; בית ישי צג הערה ד; קלה הערה ג; מתן קדש].

דף יד

כא. הקן שבראש האילן של הקדש – מה דינו ודין האפרוחים והביצים שבתוכו? מה הדין בכל אלו באשירה?
הקן שבראש האילן של הקדש, וכן באשירה; האילן עצמו אסור בהנאה בכל אופן, ואין לעלות עליו כדי להגיע לקן, שהרי נהנה מן האילן (אלא שאין מעילה במחובר).

הקן, אם היה עשוי משברי אותו העץ; בהקדש – מועלים בו. מלבד אם נעשה מגידולים שגדלו לאחר שהוקדש האילן, שלפי דעה אחת אין מעילה בגידולין. ועל כל פנים הקן אסור בהנאה. באשירה – באנו למחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש, האם עכו"ם שנשתברה מאליה אסורה (ר' יוחנן. וכן הלכה, ואיסור תורה הוא. ל"ה) או מותרת (ריש לקיש – משום דין 'ביטול').

באשירה אין חילוק בין עצים שהיו בזמן שנעבדו ובין שגדלו לאחר מכן, שגידולי ע"ז אסורים מהתורה (רש"י בע"ז מב עפ"י המשנה שם).

היה הקן עשוי מעצים אחרים; בהקדש לפרש"י, לדברי ריש לקיש וכן לר' אבהו אמר ר' יוחנן, אין ראייה לאסור [שהרי הם מעמידים משנתנו באיתבר מגופה וכהנחת המקשה, ואין הוכחה לאיסור בדאטי מעלמא]. אבל לפי התירוץ הראשון בדעת ר' יוחנן, מבואר שאין נהנים ואין מועלים בו. ולפירוש התוס', לר' יוחנן – אסור [שהרי מעמיד המשנה בדאטי מעלמא]. ולריש לקיש אפשר שמותר. באשרה – לפרש"י הקן מותר (ופרש"י (בע"ז מב): הטעם, שבאשרה בדילי אינשי ולא אסרו בהנאה כבהקדש. וכן פסק הרמב"ם ע"ז ז, יב ובשו"ע י"ד קמב, ח). ולפירוש התוס', לר' יוחנן אסור [ולריש לקיש אפשר שמותר, כנ"ל]. יש סוברים שכל שאין ידוע שהעצים באו מהאשירה או ממקום אחר – אסור (עפ"י ראב"ד הל' ע"ז ז, יב). ויש מתירים, שאנו תולים שהעופות בנוהו מעצים אחרים (ערמב"ם שם ובנו"כ; מאירי ע"ז מב; י"ד קמב).

האפרוחים והביצים; אמר ר' יעקב לר' ירמיה: בין בשל הקדש בין באשרה, האפרוחים מותרים והביצים אסורים.

איסור הביצים הוא מדרבנן, גזרה משום האילן עצמו (רש"י ותוס' בע"ז מב: וכ"מ ברמב"ם שם). והראב"ד כתב שהם כגידולי אשרה.

אמר רב אשי: אפרוחים הצריכים לאמן (שאינם יכולים לפרוח. ע' חולין קמ:) – כביצים דמו (וכן הלכה). לפירוש התוס' (כאן ובע"ז), אין ליקח האפרוחים ביד, שמא יעלה או יסמוך על האילן – אלא יתיו בקנה דוקא.

כב. א. גזברי הקדש הלוקחים עצים לצורך קורות – האם יש בהם מעילה? מה דין השיפוי והנבייה?
ב. כאשר בונים בנין להקדש – מתי מקדישים אותו? כיצד ההקדש משלם שכר האומנים?
ג. מותר הקטורת, מה היו עושים בו?

א. גזברים הלוקחים עצים לצורך קורות; שנינו במשנה שהעצים מתקדשים מיד ומועלים בהם, ואין מועלים בשיפוי (= השאריות והנסורת של החרש המשפה. וערמב"ם מעילה ה, ט) ולא בנבייה (= העלים). והעמיד רב פפא בעצים הנלקחים לבנותם בו ביום, אבל הניקחים לזמן מרובה – אין מקדישים אותם מיד אלא לוקחים אותם ממעות חולין או בהקפה, כדי שלא יהנו מהם בשגגה, ישבו עליהם וכדו'.

בהקדש יחיד לבדק הבית – הכל קדוש, העצים השיפוי והנבייה (כמו שפרש"י לענין מקדיש חורש. וכן מפורש בתוספתא מעילה א, יב ובגמרא בתמורה לא: וצ"ע מדוע השמיט זאת הרמב"ם. לקוטי הלכות).

ב. אמר שמואל: בונים בחול, ממעות חולין או בהקפה, ורק בתום הבנין מקדישים. מה טעם, מפני שיש להקדש מעות נדבה של יחידים שהם קדושים, ואין הקדש מתחלל על המלאכה (עתוס). ומדרבנן הוא, במקום שאפשר הדבר. עפ"י חזו"א מנחות כח, טו מעילה לה, ה), לכך היו מחללים אותן מעות רק בגמר הבנין ולא על החומרים, כדי שיתחלל על הבנין עם שבו [שהוא כולל גם את מחיר הפועלים] ובכך יימצאו מעות חולין לשלם לאומנים בשכרם.

ואעפ"י שמצינו שנותנים למגיהי ספרים מעות מן הלשכה – זה רק בנדבת צבור, שלב ב"ד מתנה עליהם, אבל בהקדש יחידים אין לומר לב ב"ד מתנה, הלכך אי אפשר לפורעו לאומנים (עפ"י תוס'). ויש אומרים אף בנדבת יחיד, כל שאין תקנה אחרת אומרים 'לב ב"ד מתנה' (ע' בשו"ת דובב מישרים ח"ג קל).

רב פפא פרש טעם אחר; כדי שלא יבואו הפועלים ליהנות מן הבנין בשעת עבודתם, והרי לא ניתנה תורה למלאכי השרת ואי אפשר ליהרר שלא להשען ולנוח בצלו וכדו'.

בשו"ת אגרות משה (יו"ד רכט, א) צידד לומר שבבניית ההיכל, היו מקדישים את האבנים לפני בניית הבנין – לדעת הראשונים הסוברים שאסור להכניס כל חולין לעזרה, גם אותם שאין ראויים לעבודה. ואפשר אף לדעת המתירים מן הדין הכנסת חולין, מכל מקום טעמו של רב פפא שמה יישבו עליהם, אינו שייך בהיכל שהרי אין שם ישיבה, ועכ"פ לפי טעם זה אפשר שהיו מקדישים את האבנים מקודם, שאינו נאה להכניס ולבנות במקום הקודש אבנים של חול.

ג. מותר הקטורת שבכל שנה ושנה שאי אפשר להקטירו בשנה החדשה שהרי הוא בא ממעות תרומה הישנה – צריך לחללו תחילה. ובמה היו מחללים? במעות חולין המופרשים לאומנים ושעדיין לא ניתנו להם, הרי שיצאה הקטורת לחולין [והמעות נכנסו לקדושה], נותנים אותה לאומנים בשכרם, ושוב חוזרים ולוקחים אותה ממעות התרומה החדשה. (ועדיף לעשות כן, בדרך מקח וממכר, ולא בחילול גרידא. עפ"י תוס'). מבואר בגמרא שבעצם אפשר לחלל את מותר הקטורת על הבנין קודם שנתקדש (כדברי שמואל שבונים בחול), אלא שלעתים אין בו כשיעור הנצרך והרי לכתחילה יש לחלל ההקדש בשוויו – לכן חיללו על שכר האומנים שהוא מרובה (ואפשר היו מחללים גם על הבנין וגם על שכרם. עתוס). אכן אם הבנין שוה למותר הקטורת – מחללים על הבנין (רבנו גרשום).

ישנה דעה שההקדש מתחלל על המלאכה, ולפי זה אין צריך להפריש מעות לאומנים ולחלל עליהם, אלא מחלל את מותר הקטורת על המלאכה (ע' שטמ"ק כריתות ו).

פרק רביעי; דף טו

כג. א. האם קדשי מזבח וקדשי בדק הבית מצטרפים אלו עם אלו להשלים שיעור לחיוב מעילה ולחיוב אכילת פיגול נותר וטמא?

ב. אלו דברים מצטרפים זה עם זה לחיוב העלאת-חוץ; לחיוב אכילת פיגול נותר וטמא; ולאפשרות זריקת הדם על הזבח שאבד או נטמא?